

PRINCESS GALYANI VADHANA
INSTITUTE OF MUSIC

ISSN 2821-9279 (Online)

Pulse

Journal for Music
and Interdisciplinary Practices

Vol.4 No.1

May 2023

อมาตยา เซน
กับแนวคิดที่นำมาสู่ความยุติธรรมทางการศึกษา:
กรณีศึกษาแนวคิดที่สะท้อนต่อการศึกษาดนตรี
Amartya Sen's Approach to Educational Justice:
Reflection to Music Education

พงษ์เทพ จิตดวงเปรม¹
Pongthep Jitduangprem

บทคัดย่อ

อมาตยา เซน ผู้บุกเบิกแนวคิดเศรษฐศาสตร์สวัสดิการสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจ และสังคมอย่างมาก เช่น การแก้ไขปัญหาความยากจน คนด้อยโอกาส การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น การถกเถียงของนักการศึกษาต่อแนวคิดของอมาตยา เซน ในด้านการพัฒนาเพื่อความยุติธรรม ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และการเพิ่มขีดความสามารถ และ 2) การศึกษาภาคบังคับ 3) การศึกษาดนตรีในประเทศไทย ทำให้เห็นคุณค่าการสนับสนุนการศึกษาสำหรับผู้ขาดโอกาสเพื่อสร้างฐานที่นำไปสู่ความยุติธรรม ทั้งนี้ผู้เขียนได้ยกกรณีศึกษาจำนวน 3 เรื่องที่สะท้อนแนวคิดของเซนกับการศึกษาดนตรี ประกอบด้วย 1) เอล ชิซเทมา 2) มุลนิ ธนต์เพื่อชีวิต และ 3) กลุ่มมิวสิกแชนัวร์ โดยนำมาวิเคราะห์พบว่ามีมุมมองที่สอดคล้องกับแนวคิดของอมาตยา เซน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาความสามารถเพื่อนำไปสู่การสร้างอาชีพ และเสรีภาพในการเข้าถึงทรัพยากรทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และด้านสวัสดิภาพในสังคมโดยมีดนตรีเป็นสื่อกลาง

คำสำคัญ : อมาตยา เซน, แนวคิด, การศึกษาดนตรี

Abstract

Amartya Sen is known as a pioneer in welfare economics and the betterment of society and the economy. For instance, he has made contributions to solving poverty problems, aiding disadvantaged individuals, improving quality of life, and promoting public participation.

¹ อาจารย์ ดร. สำนักวิชาดุริยางคศาสตร์ สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา, pongthep@pgvim.ac.th.
Received 14/04/23 Revised 14/05/23 Accepted 31/05/23.

The authors of this study have found arguments from well-known educators that support Sen's concepts of justice, potential human development, the capability approach, and compulsory education. It is important to emphasize the role of justice in education.

In this study, the authors present three case studies that exemplify Sen's approach to music education: 1) El Sistema, 2) Music for Life Foundation, and 3) Music Sharing. By analyzing these case studies, the authors find that Sen's approach aligns with the aforementioned arguments. They discover that Sen's approach and these music education concepts share the goal of using music to develop and empower underprivileged individuals, providing them with the freedom to access economic and other resources for a better quality of life.

Keywords: Amartya Sen, Approach, Music Education

“การแก้ปัญหาความยากจน มิใช่แค่การซื้อสินค้าล่องของประเทศ แต่ต้องพัฒนาความสามารถให้ผู้คนได้มีเสรีภาพในการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเป็นระบบ”

- อมาตยา เซน

ในสังคมทุนนิยม หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องใช้เงินตราเป็นการแลกเปลี่ยน และคุณค่าของเงินตรามีมากขึ้น ดังนั้นนักเศรษฐศาสตร์อย่าง อมาตยา เซน ที่ผนวกแนวคิดด้านศีลธรรมเข้าไปในหลักเศรษฐศาสตร์ ทำให้เกิดแนวคิดแก้ปัญหาความยากจนโดยการสร้างความสามารถของบุคคล ไม่เพียงแต่มองที่รายได้ หรือเพิ่มผลผลิตเพียงอย่างเดียว แต่ได้เล็งเห็นถึงบริบททางสังคมที่จะส่งผลให้เกิดความยากจน เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีพต่อไปได้โดยไม่อดอยาก และยังส่งเสริมระบบเศรษฐกิจให้ดีขึ้น เป็นการให้เสรีภาพแก่ทุกคนให้สามารถเข้าถึงได้ มีโอกาสที่เท่าเทียมกัน จนสนับสนุนให้เกิดดัชนีชี้วัดที่เรียกว่า คือ ดัชนีชี้วัดการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index) ที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านที่หลากหลาย เช่น ด้านการศึกษา ด้านสวัสดิการสังคม ควบคู่กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ² ทั้งนี้แนวคิดที่สำคัญของเซนได้แก่ ความยากจน การให้โอกาสสำหรับผู้ด้อยโอกาส การพัฒนาความสามารถของคนด้วยเสรีภาพ ที่มาจากการมีส่วนร่วมกับสังคม ดังนั้นการใช้แนวคิดของอมาตยา เซน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยคิดถึงเพื่อนมนุษย์ ทำหน้าที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และสวัสดิการสังคมไปสู่การมีชีวิตที่ดี

² Saito, Madoka. Amartya Sen's Capability Approach to Education: A Critical Exploration. *Journal of Philosophy of Education*, 37(1), 2003.

การเข้ามาของวิชาดนตรีตะวันตก รวมถึงระบบการศึกษาที่ผูกกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้เกิดปัญหาทางด้านการเข้าถึงดนตรีที่มีได้เฉพาะคนที่มีทรัพย์ มีเสรีภาพทางการเงินในการเข้าถึงเครื่องดนตรี อุปกรณ์ดนตรี การเข้าถึงครูดนตรีที่มีศักยภาพสูง หรือแม้กระทั่งเสรีภาพในการเล่นดนตรีโดยไม่คิดถึงฐานะทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ขาดแคลนหรือกลุ่มคนที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาที่โรงเรียนมีการจัดการวิชาดนตรีอย่างทั่วถึง ทำให้ดนตรีไม่ใช่วิชาที่คนเข้าถึงได้ง่ายเหมือนสังคมไทยในยุคดนตรีไทยจับมือเรียนที่จะสามารถไปอาศัยอยู่บ้านครูดนตรี และทำงานช่วยครูดนตรีเพื่อแลกกับวิชาความรู้³ ดังนั้นการนำแนวคิดของอมาตยา เช่น มานาเสนอ และวิเคราะห์เชื่อมโยงทางด้านการศึกษาดนตรี มุ่งเน้นให้เกิดแนวคิดที่ส่งเสริมคุณค่าทางดนตรีในอีกแง่มุม และทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างยุติธรรม

แนวคิดที่สำคัญของอมาตยา เซน (Amartya Sen)

อมาตยา เซน นักเศรษฐศาสตร์ชาวอินเดีย ที่ได้รับรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ ในปีคริสตศักราช 1998 เนื่องจากเป็นผู้บุกเบิกแนวคิดเศรษฐศาสตร์เพื่อสวัสดิการสังคม (welfare economics) และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจ และสังคมอย่างมาก เช่น การแก้ไขปัญหาความยากจน คนด้อยโอกาส การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น

เซนได้ทำการศึกษาความยากจน และความอดอยากของประชาชนที่เกิดขึ้นในบังคลาเทศ ซึ่งพบว่าความอดอยากนั้นไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนอาหารของประเทศ เนื่องจากยังคงมีสินค้าที่ส่งออกได้ แต่เกิดจากประชาชนไม่มีรายได้พอเพียงที่จะเข้าถึงสินค้า และบริการนั้น ส่งผลกระทบต่อการมีชีวิตอยู่ที่ยากลำบาก ปัญหาความยากจนจึงเกิดขึ้น แม้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product, GDP) จะมีตัวชี้วัดที่สูง⁴

ดังนั้นเซนจึงเสนอข้อโต้แย้งนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ถือประโยชน์ประโยชน์นิยมที่เน้นไปในด้านความจำเป็นพื้นฐานวัดความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ของมนุษย์โดยดูจากรายได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่ได้วัดความอดอยากที่แท้จริงของประชาชนได้ ดังนั้นทุกคนต้องสามารถเข้าถึงและพึงพอใจสินค้าและบริการในความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ทำให้เขา มุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคลมากกว่าสินค้า โดยที่บุคคลสามารถทำอะไรได้บ้างเพื่อที่จะมีรายได้ ให้คุณค่าของความสามารถของมนุษย์ที่จะไปสร้างรายได้ต่อไปมากกว่าการไปสนใจตัวสินค้า และบริการ⁵

³ วิมาลา ศิริพงษ์. การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศลและสกุลศิลปบรรเลง. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต). คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534

⁴ Sen, Amartya. Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford: Oxford University Press, 1981.

⁵ Sen, Amartya. Inequality Reexamined. Oxford: Oxford University Press, 1992.

เซนกล่าวว่า การที่วัดอะไรโดยทรัพย์สินนั้นไม่ได้ระบุว่าชีวิตที่ดี สิ้นค่านั้นเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์ใช้ และปัจเจกมีความต้องการสินค้าที่แตกต่างกัน และสินค้าที่แตกต่างกันก็พบได้ในวัฒนธรรม และสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ได้วัดค่าคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ได้ ข้อเสนอในการพัฒนาความสามารถ (capability approach) จึงกล่าวถึงการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาความสามารถของเสรีภาพด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านโอกาสทางสังคม ด้านความโปร่งใส และด้านความมั่นคงปลอดภัย เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาความยากจน⁶ ดังต่อไปนี้

เสรีภาพทางการเมือง (political freedom) กล่าวถึงโอกาสในการกำหนดผู้ปกครอง และสามารถพิจารณา หรือวิพากษ์วิจารณ์ผู้มีอำนาจได้รวมถึงสามารถแสดงออกทางการเมืองได้อย่างเสรีโดยไม่ถูกควบคุม

สิ่งอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจ (Economic facilities) กล่าวถึงโอกาสของปัจเจกในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางเศรษฐกิจในการบริโภค การผลิต และแลกเปลี่ยน ซึ่งสิทธิในเศรษฐกิจนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของราคา และการทำงานของตลาดตราบเท่าที่กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจยังขึ้นอยู่กับรายได้ และความทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสิทธิทางเศรษฐกิจของประชาชน แต่กระนั้นเซนเสนอว่าการพิจารณาการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยรายได้ และสิทธิทางเศรษฐกิจควรแยกจากกัน

โอกาสทางสังคม (Social opportunities) กล่าวถึง การจัดการทางสังคม เช่น การศึกษา การดูแลสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งทำให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพในการใช้ชีวิตที่ดี สิ่งอำนวยความสะดวกจะช่วยในการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมือง และเศรษฐกิจ เช่น การไม่รู้หนังสือทำให้ความสามารถในการเสนอแนวคิดทางการเมืองทำได้ยาก เป็นต้น

หลักประกันความโปร่งใส กล่าวถึงการแสดงความเชื่อใจซึ่งกันและกันของสังคมโดยผ่านการเปิดเผยอย่างบริสุทธิ์ใจ และป้องกันปัญหาในเรื่องคอร์รัปชัน ความไม่รับผิดชอบทางการเงิน และการเป็นตัวแทนในการต่อรองระดับประเทศ

การคุ้มครองความปลอดภัย เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยป้องกันการกีดกัน และผลของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบบางอย่าง เช่น การป้องกันความปลอดภัยของสังคมไม่ให้เกิดความทุกข์ยากเป็นเหตุให้ถึงแก่ความตาย รวมถึงการจัดการเชิงสถาบันเพื่อให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น เมื่อประชาชนเกิดภาวะอดอยาก เป็นต้น⁷

⁶ Sen, Amartya. Development as Freedom. Oxford: Oxford University press, 1999.

⁷ Sen, Amartya. Development as Freedom. Oxford: Oxford University press, 1999.

ดังนั้น “การเพิ่มศักยภาพหรือความสามารถส่วนบุคคล” เป็นเป้าหมายในโครงการของรัฐ แทนที่ “การเพิ่มรายได้” ซึ่งจะช่วยลดการบิดเบือนของแรงจูงใจในตลาดได้ และช่วยให้ผู้ขาดโอกาส มีเสรีภาพมากขึ้น นำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น⁸

จากการศึกษาแนวคิดของ Rawls ในเรื่องความยุติธรรมเน้นความเป็นธรรม (Justice as Fairness) ทุกคนต้องมีสิทธิ และเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน โดยการได้รับโอกาสที่ทัดเทียมกัน เพื่อสร้างสังคมที่มีเสรีภาพ (free society) เช่นให้ข้อเสนอว่า การมีเสรีภาพที่สมบูรณ์แบบมากเกินไป เป็นเพียงเสรีภาพในอุดมคติ และเป็นการทำให้ความยุติธรรมนั้นไม่เกิดขึ้นจริง ดังนั้นการพัฒนาความสามารถเพื่อนำไปสู่สิทธิ และเสรีภาพรวมถึงการอภิปรายสาธารณะเพื่อให้เสรีภาพไม่ไปกระทบ ต่อความทัดเทียมทางโอกาสจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการแสวงหาความยุติธรรมจึงเรียกร้องให้รัฐ และสังคมยื่นมือเข้าช่วยเหลือ เพื่อทำให้เสรีภาพที่สำคัญ (substantive freedoms) ของปัจเจก กลายเป็นวาระหลักของสังคม⁹

นักการศึกษากับแนวคิดของ อมาตยา เซน (Amartya Sen)

ข้อเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถ (capability approach) ที่ต้องให้เสรีภาพ ของคนในสังคมในการตอบสนองความต้องการ และสร้างทางเลือกของตัวเองในชีวิตได้นั้น ในด้าน การศึกษาถือเป็นการให้เสรีภาพทางด้านโอกาสทางสังคมที่รัฐจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ ทุกคนต้องได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นการศึกษาทำให้ประชาชนมีโอกาสในการเลื่อนระดับฐานะ ทางสังคม รวมถึงการได้ตระหนักถึงเสรีภาพของตนเองในด้านอื่น ๆ นำไปสู่การพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคม¹⁰

ในหัวข้อด้านการศึกษากับแนวคิดของเซนในดัชนีชี้วัดการพัฒนามนุษย์ มีการถกวิพากษ์ วิจารณ์ว่าไม่ตรงกับข้อเสนอแนะด้านความสามารถของเซน เนื่องจากใช้เพียงบางโครงสร้าง เช่น ความสำเร็จในการศึกษา ความคาดหวังของชีวิต จึงถูกตั้งข้อสงสัยและมีการถกเถียงว่าสามารถวัด การพัฒนาของมนุษย์ได้จริงหรือไม่ โดยสามารถจำแนกได้ 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

⁸ Nussbaum, M. & Sen, Amartya. The quality of life. Oxford: Oxford University press, 1993.

⁹ Sen, Amartya. The idea of Justice. Cambridge: Harvard University press, 2009.

¹⁰ Saito, Madoka. “Amartya Sen’s Capability Approach to Education: A Critical Exploration.” *Journal of Philosophy of Education*, 37(1), 2003.

1) การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และเสรีภาพในการพัฒนาความสามารถ

ดัชนีชี้วัดการพัฒนามนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้รัฐบาลในประเทศต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาด้านการศึกษา และด้านสาธารณสุขเพื่อประชาชนทุกคน สนับสนุนให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดี และคุณภาพชีวิตที่ดี เช่นกล่าวว่าความสามารถของมนุษย์ซึ่งเป็นการแสดงออกของเสรีภาพ ซึ่งมุ่งเน้นไปที่ประชาชนมีชีวิตที่มีเหตุผลในการสร้างคุณค่า และเสริมทางเลือกที่แท้จริงให้ตัวเองได้¹¹ ดังนั้นความสำคัญของดัชนีชี้วัดการพัฒนามนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ผลักดันให้รัฐมีนโยบายในการพัฒนาการศึกษามาก และเป็นจุดเริ่มต้นของการผลักดันการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์ (well-being) มาโดกะ ซาอิตะ¹² (Madoka Saito) ตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะทางความสามารถของเซน (capability approach) เหมาะสมกับเด็กหรือไม่ เนื่องจากโดยปกติการศึกษาของเด็กนั้นจะมีผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ เช่น พ่อแม่ หรือรัฐที่ดูแลว่าอะไรที่เหมาะสมในการเลือกเรียน และมีการอำนวยความสะดวกให้ แต่กระนั้นก็ดูเหมือนว่าการให้เสรีภาพของการศึกษาในเด็กปรากฏว่าซับซ้อน และมีปัญหา ซึ่งเซนได้ให้คำอธิบาย ดังต่อไปนี้

ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่เสรีภาพที่เด็กจะได้ในตอนนี แต่เป็นเสรีภาพที่พวกเขาจะได้รับในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับไวท์¹³ ที่กล่าวว่า การให้เสรีภาพกับเด็กในตอนนีไม่สามารถยืนยันได้ว่าในอนาคตเขาจะมีเสรีภาพ ดังนั้นการเข้มงวดในเสรีภาพของเด็กเป็นการสร้างฐานที่ดีของเสรีภาพในอนาคต โดยการให้เด็กรู้ว่ามีทางเลือกหลายทางที่ดี และการเลือกในการใช้ชีวิตที่ดีด้วยตัวเองได้ในระยะยาวจึงจะเป็นเสรีภาพที่ดีของเด็กได้ในอนาคต

อย่างไรก็ตามความสามารถ (capability) เป็นการเสริมสร้างทางเลือก และเสรีภาพให้กับเด็กในอนาคต เช่น เด็กชาย A เรียนดนตรี ดังนั้นจึงมีโอกาที่จะได้เป็นนักดนตรี นักประพันธ์เพลง วิศวกรทางดนตรี หรืออาจจะใช้อิสรภาพที่จะไม่เลือกเป็นอาชีพเหล่านี้ แต่กระนั้นการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีความสามารถ และมีอิสรภาพในการเลือกอาชีพของตัวเอง¹⁴

2) การศึกษาภาคบังคับ

การให้โอกาสทางการศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้กรอบของ การศึกษาภาคบังคับ (compulsory education) ในข้อเสนอแนะด้านความสามารถของเซนที่ต้องมีอิสรภาพดูเหมือนจะเป็นแนวคิดในอุดมคติ เนื่องจากไม่เพียงพอต่อการสร้างศักยภาพ ถ้าระบบการศึกษาเป็นระบบจากบนลงล่าง

¹¹ Nussbaum, M. & Sen, Amartya. The quality of life. Oxford: Oxford University press, 1993.

¹² Saito, "Amartya Sen's Capability", 37(1), 2003.

¹³ White, 1973 อ้างถึงใน Saito, Madoka, 2003.

¹⁴ White, 1973 อ้างถึงใน Saito, Madoka, 2003.

และเต็มไปด้วยการแข่งขัน เด็กจะพยายามเรียนเพื่อผ่านการสอบ ดังนั้นในระบบการศึกษาจึงยากที่จะนำมาสู่อิสรภาพ เนื่องจากเด็กไม่มีทางเลือกเพียงแต่ต้องทำตามผู้อื่นบอก และทำให้ความสามารถถูกจำกัดในระบบการศึกษาภาคบังคับที่ถูกจัดไว้ให้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้นการศึกษาที่จะขยายขอบเขตความสามารถของเด็กได้นั้นควรจะเป็นการศึกษาที่ทำให้คนมีอิสระ

การสอนเชิงคุณค่าเป็นการฝึกฝนความสามารถ ในรูปแบบของเซนดูเหมือนจะมีแต่ข้อดี แต่กระนั้น นูสbaum¹⁵ ได้กล่าวว่า การมีเสรีภาพในความสามารถ (capability) นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกลางมีทั้งข้อดี และข้อเสีย เช่น คนซื่อจรรยาบรรณดีใช้เสรีภาพในการไม่สวมหมวกกันน็อกเป็นต้น ดังนั้นการสอนเชิงคุณค่าโดยการพัฒนาการตัดสินใจเชิงคุณค่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมในการสร้างความสามารถผ่านการศึกษา ดังนั้นการศึกษาที่ตรงกับแนวคิดของเซนในเรื่องข้อเสนอทางความสามารถดูเหมือนว่าจะเป็นการสร้างอิสรภาพ และในขณะเดียวกันก็พัฒนาการตัดสินใจของคนที่เกี่ยวข้องกับความสามารถนั้นในทางปฏิบัติ

3) การศึกษาในประเทศไทย

การศึกษาในประเทศไทย ส่วนใหญ่ในการศึกษาภาคบังคับปัจจุบันเป็นการแข่งขันเพื่อสอบให้ผ่านจึงจะสามารถเลื่อนชั้น เด็กไทยถูกผลักดันให้เรียนมากกว่าที่ต้องการ เช่น นอกจากจะเรียนในโรงเรียน ผู้ปกครองยังส่งเสริมให้เรียนพิเศษนอกโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ปัญหาในสถานศึกษาที่มีการกล่าวถึงทางสื่อ และการสัมภาษณ์เด็กและเยาวชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนต้องออกนอกระบบการศึกษาของรัฐ และออกมาหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองมากขึ้น¹⁶

ในอีกแง่มุมหนึ่ง การผลักดันให้เด็กได้มีโอกาสใช้เสรีภาพที่ตนเองมีในการเลือกเรียน และสามารถสร้างอิสรภาพในการเลือกของตนเองในอนาคต แต่กระนั้นการมีเสรีภาพในเรื่องนี้เองที่กลับมาทับซ้อนเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับที่ทางรัฐจัดไว้ให้เพื่อสร้างความเท่าเทียม และความทัดเทียมในโอกาสทางการศึกษา¹⁷ ส่งผลให้เสรีภาพทางการศึกษาของเด็กไทยดูเหมือนจะมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เกิดความแตกต่างจากความต้องการศึกษาและความเหลื่อมล้ำทางฐานะทางสังคมมากขึ้น และส่งผลให้การแข่งขันทางการศึกษายังสูงขึ้นทุกขณะ แม้กระนั้นการพัฒนาการศึกษาในประเทศไทยให้เด็กได้มีเสรีภาพในความสามารถ

¹⁵ Nussbaum, 2001 อ้างถึงใน Madoka, 2003.

¹⁶ ฤทัยพาณิชย์ วิริยะ. 2016. “Thailand Launched a Study into the Issue of Quality Education”. *Journal of Research and Development Institute Rajabhat Maha Sarakham University* 3 (2):2-8. <https://so03.tci.thaijo.org/index.php/rdirmu/article/view/211066>.

¹⁷ Saito, Madoka. Amartya Sen’s Capability Approach to Education: A Critical Exploration. *Journal of Philosophy of Education*, 37(1), 2003.

และการเลือกศึกษาอย่างที่ต้องการเสมือนจะมีมากกว่าที่เสนอได้กล่าวไว้ในอีกแง่มุมหนึ่งการแข่งขันทางการศึกษาอาจจะมีข้อดีในการพัฒนาศักยภาพเด็กไทยให้สูงขึ้น อย่างไรก็ตามในด้านความทัดเทียมทางโอกาสทางสังคม และความเท่าเทียมกลับยิ่งสร้างระยะห่างออกไป¹⁸

อย่างไรก็ตาม ภาครัฐและเอกชนมีความพยายามผลักดันการศึกษาในประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสร้างความเท่าเทียมด้านการศึกษาให้กับเด็กที่หลุดออกจากระบบโดยการจัดตั้งองค์กรเพื่อสนับสนุนทุนการศึกษา เช่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ศูนย์การเรียนรู้นอกระบบในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Homeschool) ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก ปัญหาการบริหารจัดการการศึกษาที่ติดอยู่กับระบบราชการแบบเดิมที่มีตัวชี้วัดที่ไม่สะท้อนการใช้ชีวิตจริงได้ และประสิทธิภาพในอาชีพครูจึงต้องได้รับการจัดการ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและสร้างความเท่าเทียมทางการศึกษาของประเทศอย่างยั่งยืน¹⁹

แนวคิดของเซนในการวิเคราะห์การศึกษาดนตรี

ดนตรีผูกพันวัฒนธรรม ดังนั้นการสอนดนตรี คือ การสอนวัฒนธรรมทางสังคมที่ผูกติดกับชีวิต²⁰ จากแนวคิดของเซนเป็นการเน้นย้ำการเปลี่ยนแปลงทางด้านความเสมอภาคทางการศึกษาในการเรียนการสอนดนตรีให้กับผู้ที่ขาดแคลนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับโครงการการเรียนการสอนดนตรี ดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาโครงการเอล ซิชเตมา (El Sistema) ในประเทศเวเนซุเอลาเกิดขึ้นในปีคริสต์ศักราช 1975 เป็นต้นมา ที่ผลักดันให้เกิดการศึกษาดนตรีคลาสสิกในรูปแบบออร์เคสตราโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เพื่อสร้างสังคม และคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับเด็กและเยาวชนที่ขาดแคลน รวมถึงให้ดนตรีได้สร้างเสริมภาพในการเข้าถึงทรัพยากรในแง่มุมทั้งทางด้านความสามารถ สวัสดิการของรัฐ และต่อยอดนำไปสู่การสร้างอำนาจทางวัฒนธรรมของประเทศ นำโดย อบรู (Jose Antonio Abreu) นักการเมืองด้านเศรษฐศาสตร์ที่ผลักดันการเรียนการสอนดนตรีให้เกิดขึ้นทั่วประเทศจนมีวาทกรรมระดับโลกอย่าง กุสตัฟโว ดูดามेल (Gustavo Dudamel) และศิลปินแนวหน้าระดับโลกอีกหลายคน นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวยังถูกนำไปใช้ในหลายประเทศทั่วโลก เช่น สหรัฐอเมริกา

¹⁸ ฤทัยพาณิชย์ วิริยะ. 2016. และ พรพจน์ธนาตศ วีระยุทธ. 2016. “ปัญหาการศึกษาไทย: การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา”. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 15 (2):48-55. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/eduthu/article/view/49297>.

¹⁹ วิริยะ, วีระยุทธ. “ปัญหาการศึกษาไทย” 15 (2):48-55.

²⁰ Chistopher small in Hildegard, C. Froehlich. Sociology for Music Teachers: Perspective for practice. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2007.

แคนาดา อังกฤษ เยอรมนี เป็นต้น รวมทั้งประเทศไทยที่มีการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวในวงอิมมานูเอลอร์เคสตรา มูลินิตินทรีย์เพื่อชีวิต ในพื้นที่คลองเตย เพื่อนำแนวคิดในการใช้ดนตรีเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และให้โอกาสกับเด็กที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงให้ได้มีพื้นที่ในการแสดงออก อยู่ในสังคมอย่างมีสติ ตอบรับความเปลี่ยนแปลง มีความคิดถึงตนเอง และเสริมสร้างเสรีภาพในการเรียนรู้ดนตรีคลาสสิกในวงกว้าง รวมถึงสร้างงานสร้างอาชีพในสายงานดนตรีของตนเองได้²¹

อย่างไรก็ตามการเติบโตของโครงการเอล ชิซเทมา อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาสังคมอื่นตามมา เช่น ปัญหาอำนาจนิยม (Authoritarian) จากครูผู้สอน ปัญหาการคุกคามทางเพศเด็กจากการเรียนการสอนดนตรี หรือการให้คำแนะนำในรูปแบบที่กีดกันเสรีภาพทางการศึกษาของเด็ก เช่น การไม่ให้ไปเรียนอย่างอื่นหรือกับครูคนอื่นนอกจากเรียนครู เป็นต้น²² ดังนั้นการทำโครงการแก้ไขปัญหาสังคมหนึ่ง อาจจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดการอย่างเป็นองค์รวมเพื่อระงับการสร้างปัญหาสังคมที่อาจเกิดขึ้นอีกมุมหนึ่งได้

กรณีศึกษามูลินิตินทรีย์เพื่อชีวิต อิมมานูเอลอร์เคสตรา เป็นโครงการที่เกิดขึ้นโดยมีลักษณะคล้ายคลึงกับเอล ชิซเทมา ได้มีการสนับสนุนทุนจากแหล่งทุนที่นอร์เวย์ช่วงปีคริสต์ศักราช 2000 ได้เริ่มต้นสอนดนตรีตัวต่อตัวในพื้นที่เขตคลองเตย ซึ่งเป็นชุมชนแออัดขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และเมื่อมีเยาวชนเข้าร่วมจำนวนมากจึงจัดตั้งเป็นวง และผลักดันให้เด็กและเยาวชนเข้าศึกษาต่อด้านดนตรี จนกระทั่งมีผู้สนับสนุนทุนในประเทศไทย และก่อตั้งเป็นมูลนิธิในคริสต์ศักราช 2019 ปัจจุบันมีผู้ที่จบการศึกษาดนตรีระดับมหาวิทยาลัยเป็นผู้ดูแลการเรียนการสอน และมูลนิธิ²³

กรณีศึกษากลุ่มมิวสิก แชรวิง กลุ่มบุคคลที่รักการใช้ดนตรีเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของกลุ่มคือการใช้ดนตรีในการสร้างความสุข และเป็นเครื่องมือที่จะห่างไกลอบายมุขในพื้นที่คลองเตย กลุ่มนี้มีอุดมการณ์ในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างจริงจัง โดยจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย อาทิเช่น การตรวจโควิด19 การจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบโรงเรียนของรัฐ การสร้างวิชาชีพ และวิชาชีพชีวิตที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น ทำให้องค์ความรู้ของกลุ่ม มิใช่แต่เพียงการเรียนการสอนดนตรี แต่เป็นการสร้างองค์ความรู้สร้างงานสร้างอาชีพ โดยมีดนตรีเป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนรู้ และสื่อสารกับเยาวชน

²¹ Jitduangprem, Pongthep. Social Impact of People Music Organization: A case of Khlontoei. [Doctoral Dissertation]. College of Interdisciplinary, Thammasat University, 2019.

²² Baker, Geoff (11 November 2014). "El Sistema: a model of tyranny?". The Guardian.El Sistema: Orchestrating Venezuela's Youth (Oxford University Press)

²³ Jitduangprem, Pongthep. Social Impact of People Music Organization: A case of Khlontoei. [Doctoral Dissertation]. College of Interdisciplinary, Thammasat University, 2019.

ให้มีเสรีภาพในการเรียนรู้²⁴ ปัจจุบันกลุ่มมิวสิก แชรริง ได้จัดโครงการคลองเตยดีจัง เพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้ดนตรีและศิลปะในชุมชนคลองเตย และดำเนินการผลักดันให้เด็กได้รับวุฒิจากการเรียนเพื่อสอบเทียบนอกระบบ รวมทั้งสร้างองค์กรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่าง ฟรี φόร์ม แลนด์ (Free Form Land) ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ด้านเกษตร การทำงาน ศิลปะ และการทำงานชุมชน เป็นต้น

จากกรณีศึกษา พบว่า แนวคิดการพัฒนาความสามารถเพื่อสร้างเสรีภาพในการเข้าถึงทรัพยากรของอมาตยา เช่น โดยนำมาใช้วิเคราะห์ในการศึกษาดนตรี พบว่ามีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับการพัฒนาเสรีภาพที่คำนึงถึงประโยชน์ของคนที่ขาดโอกาส มีฐานะยากจน เช่น โครงการเอล ชิซเทมา และอิมมานูเอล ออร์เคสตรา ที่มุ่งเน้นการเรียนการสอนดนตรีเป็นหลักเพื่อพัฒนาวิชาชีพดนตรี และพยายามต่อยอดเป็นการสร้างสังคมที่ดีขึ้น รวมถึงกลุ่มคนอย่างมิวสิก แชรริง ที่พยายามใช้ดนตรีในการสร้างเสรีภาพอย่างเป็นองค์รวม โดยอยู่บนพื้นฐานความต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยให้เด็กและเยาวชนมีเสรีภาพในการเรียนรู้ สร้างพื้นฐานอาชีพที่หลากหลายแนวคิดของเซนที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง และซึมลึกลงไปในความคิดของผู้คนที่อยากจะทำสังคมที่ดี เด็กมีพื้นที่เติบโต และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีได้ด้วยตนเองจึงเป็นหลักคิดสำคัญที่จะต่อยอดไปสู่การพัฒนาประเทศต่อไป

บทสรุป

แนวคิดของเซน เป็นแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงค่านิยมวัตถุ กลับมาสู่ชีวิตของมนุษย์ที่ต้องต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะการให้การศึกษาที่เป็นการส่งเสริมศักยภาพความเป็นมนุษย์ แต่กระนั้นระบบการศึกษา บุคคลที่อาจกีดกันเสรีภาพโดยไม่รู้ตัว ทำให้เกิดปัญหาตามมา ดังเช่นปัญหาการศึกษาของไทยโดยวิริยะ ฤชชัยพาณิชย์ และวีระยุทธ พรพจน์ธนาศ ทำให้พบว่าผู้มีที่หลุดออกจากระบบเพราะปัญหาในแง่มุมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะแง่มุมทางเศรษฐกิจ เป็นปัญหาสำคัญที่ต้องกล่าวถึง รวมถึงปัญหาเรื่องบุคลากร ระบบการบริหารจัดการ เป็นต้น โดยการศึกษาสอดคล้องกับประเด็นการตั้งคำถาม และปัญหาที่พบเจอในความยุติธรรมทางการศึกษา

อย่างไรก็ตามการเรียนดนตรีที่เสมือนว่ามีความสุขกลับต้องเผชิญกับปัญหาด้านอาชีพ ขนชั้น และปัญหาด้านการกีดกันเสรีภาพระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนที่ยังคงปรากฏภาพให้เห็นเด่นชัดไม่ว่าจะเป็นการศึกษาแบบใด จากกรณีศึกษาโครงการดนตรี ทำให้เห็นอิทธิพลของการเรียนการสอนดนตรีกับบุคคลที่ขาดโอกาสเพื่อพัฒนาชีวิต รวมถึงแสดงให้เห็นถึงความเปราะบางเศรษฐกิจ

²⁴ Jitduangprem, “Social Impact”.

ชั้นดี สร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม การผลักดันให้เกิดผู้ที่ศึกษาดนตรีที่สามารถมีทรัพยากรในการผลักดัน การฝึกฝน และการต่อยอดเรียนรู้ไปในระดับที่สูงขึ้นจนสามารถประกอบอาชีพได้ดังปรากฏในกรณีศึกษา ดังนั้นโครงการดนตรีจะต้องคำนึงถึงปัจจัยหลักที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยตั้งมั่นถึงวิธีคิดของเซนต์ที่ต้องมีความยุติธรรม เท่าเทียม และเสมอภาค เพื่อให้เกิดเสรีภาพ และจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงต้องบริหารจัดการอย่างมีระบบทั้งทรัพยากร และบุคคล เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสังคมอีกรูปแบบด้วยตนเอง และสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- Baker, Geoff (11 November 2014). “El Sistema: a model of tyranny?”. The Guardian.
- El Sistema: Orchestrating Venezuela’s Youth (Oxford University Press)
- Hildegard, C. Froehlich. *Sociology for Music Teachers: Perspective for practice*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2007.
- Jitduangprem, Pongthep. Social Impact of People Music Organization: A case of Khlongtoei. [Doctoral Dissertation]. College of Interdisciplinary, Thammasat University, 2019.
- Nussbaum, M. & Sen, Amartya. The quality of life. Oxford: Oxford University press, 1993.
- Saito, Madoka. Amartya Sen’s Capability Approach to Education: A Critical Exploration. *Journal of Philosophy of Education*, 37(1), 2003.
- Sen, Amartya. *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford: Oxford University Press, 1981.
- Sen, Amartya. *Choice, Welfare and Measurement*. Oxford: Blackwell, 1982.
- Sen, Amartya. *Inequality Reexamined*. Oxford: Oxford University Press, 1992.
- Sen, Amartya. Social Commitment and Democracy: The Demands of Equity and Financial Conservatism Essay. In P. Barker (Ed.), *Living as Equals*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Sen, Amartya. *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University press, 1999.
- Sen, Amartya. *The idea of Justice*. Cambridge: Harvard University press, 2009.
- Tavener, Davene. *Prepared: What Kids Need for a Fulfilled Life*. New York: Crown Publishing Group, 2021.

- ฤทัยพาณิชย์ วิริยะ. 2016. “Thailand Launched a Study into the Issue of Quality Education”. *Journal of Research and Development Institute Rajabhat Maha Sarakham University* 3 (2):2-8. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/rdirmu/article/view/211066>.
- พรพจน์ธนาศ วีระยุทธ. 2016. “ปัญหาการศึกษาไทย: การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา”. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ* 15 (2) : 48 - 55. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/eduthu/article/view/49297>
- วิมาลา ศิริพงษ์. การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศล และสกุลศิลปบรรเลง. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต). คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.